

Georgijus SEZEMANAS

VOSYLIUS SEZEMANAS. SŪNAUS PRISIMINIMAI

Buvau tėvų vėlyvas kūdikis. Kai gimiau 1945 metais, tėvui buvo 61-eri, o motinai – 34-eri. Man dar nesulaukus penkerių tėvą areštavo ir išsiuntė kalėti penkiolikai metų Taišeto gulage. Mirus Stalinui tėvas buvo paleistas po šešerių metų kalinimo, 1956-aisiais, o 1963-iaisiais tėvas mirė. Tad mano bendravimas su juo buvo gan trumpas. Su skaitytojais tegaliu pasidalinti kai kuriais savo prisiminimais. Pateikiama medžiaga apie Vosylių Sezemaną susideda iš mano pusbrolio Hermano Parlando pasakojimų apie Sezemanų gyvenimą Suomijoje, trečios eilės brolio Georgo Sezemano sudaryto genealogijos medžio, kai kurių tėvo laiškų ir dokumentų bei mano asmeninių prisiminimų. Straipsnis papildo mano sesers Natalijos Klimanskienės ankstesnę publikaciją apie Vosylių Sezemaną („Krantai“, 2017, Nr. 1).

Georgijus Sezemanas

VOSYLIUS SEZEMANAS. HIS SON'S MEMORIES

I was my parent's late baby. When I was born in 1945, my father was 61, and my mother was 34. Before I was even five, my father was arrested and sentenced to the Taishet gulag for 15 years. After Stalin died, he was released after serving six years in prison, which was in 1956, and he died in 1963. Thus, my interaction with my father was brief. Despite that, I am willing to share some of my memories with readers. The information on Vosylius Sezemanas in this article consists of stories from my cousin Herman Parland about the life of the Sezemanas family in Finland, the family tree made by my third half-brother Georg Sezeman, some of my father's letters and documents, and my own memories. This article expands on a previous publication about Vosylius Sezemanas by my sister Natalija Klimanskienė (Krantai, 2017, No 1).

Georgijus Sezemanas

Profesorius Vosylius Sezemanas. 1945. Šeimos archyvas

SEZEMANŲ GENTIES GENEALOGIJA

Pavardė yra vokiškos kilmės (teisingoji transkripcija – SESEMANN) ir reiškia sąsają su jūra (SEE – vokiškai jūra, o dusyk pasikartojantis skiemuo SE-SE- dar stipriau akcentuojama jūros ir žmogaus ryšį). Beje, vokiškai priebalsė s tariama kaip z, tačiau ši taisyklė mūsų pavardėje tinka kažkodėl tik antrajam skiemeniui, o pirmajame tariama s (SE-ZE-MAN), nors caro Rusijoje tarnavo vienas generolas, kurio šios pavardės variantas tariamas pagal vokiečių fonetiką (ZEZEMAN). Galima ir kita SESEMANN pavardės traktavimo versija. Žodis SEE iš vokiečių kalbos gali būti verčiamas ir kaip ežeras. Tokiu atveju SE-SE-MANN reikštų žmogų, keliaujantį jūra ir ežerais. Viduramžiais labai paplito prekyba, ir susidarė vadinamasis didysis prekybos kelias, jungiantis Rytų Europą su vakarine jos dalimi. Jei Sezemanai būtų buvę pirkliai, tai galima būtų paaiškinti jų apsigyvenimą Suomijoje. Patvirtinimą šiai prielaidai davė Georgo Sezemano (1915–1985) sudarytas genealogijos medis. Georgas kelerius metus rūpestingai domėjosi tuo klausimu, naršė daugelio Suomijos, Švedijos ir Vokietijos miestų bažnyčių (kirkių) archyvuose, kol jam pavyko atstatyti Sezemanų genties genealogiją pradėdant nuo XVI amžiaus pabaigos. Pirmoji susituokusi pora buvo Heinrichas Sesemannas – dirbo Braunšveigo miesto (Vokietija) mokyklos direktoriumi – ir Anna Kuck. Jų sūnus Konradas buvo pirklys ir vedė šio miesto mero dukrą – Margarete Schmidt. Tolesnis genealogijos medžio nagrinėjimas rodo, kad Sesemannų vyrų užsiėmimas buvo itin susijęs su prekyba, t. y. jie beveik visi buvo pirkliai ir daug keliaudavo jūra. Viena pagrindinių jų plaukiojimo krypčių buvo Suomijos įlanka, kur netoliese nuo vėliau, 1703 metais, pastatyto Peterburgo stovėjo 1293-iaisiais švedų sukurtas miestas-pilis Vyborgas (švedišškai – Viborg, suomiškai – Viipuri). Nukeliavę ten vieni pirkliai apsisotojo ir sukūrė savo šeimas (pagrindinės pretendentės į žmonas buvo vokietės arba švedės). Kiti traukė toliau ir iš Suomijos įlankos per ežerus bei juos jungiančias upes pasiekdavo net Kareliją. Tenai nusipirkdavo vertingų kailių, žuvis (lašišų ir eršketų), žvėrienos, medaus ir pan.

Suomijos įlankoje, netoli buvusios Sovietų Sąjungos Hanko bazės, yra keletas salų-uolų. Keliaujantys pirkliai stambiais rašmenimis ant jų įamžino savo vardus, tarp jų įrašytos ir dvi Sezemanų pavardės. Vienur užrašyta Pave Sesemann (1654 m.), kitur – Paal Sesemann (1666 m.). 1990-aisiais apilankiau šią vietą kartu su Helsinkyje gyvenančiu savo pusbroliu Hermanu Parlandu ir ten nusifotografavome. Švedų istorikas Birgeris Boströmas nuosekliai aprašo pirklių užrašus, tarp jų ir Sesemann užrašą savo knygoje „Užrašai ant Hanko

riedulių“ (švedų k.). Taip Sezemanų protėviai atsirado Suomijoje. Vėliau netoli Vyborgo, gražioje Tikkala vietovėje, prie ežero buvo pastatytas dviaukštis šeiminis vasarnamis – sodyba, kurioje leisdavo atostogas ir seni, ir jauni. Vasarodavo ten ir mano tėvas. Netoliese buvo ir vardinės Sezemanų kapinės. 1963 metais kartu su broliu Aleksejumi (tėčio pirmosios santuokos sūnumi), Hermanu Parlandu bei Georgu Sezemanu aplankėme šias vietas. Vasarnamio likę tik akmens pamatai – 1939 metais namas sudegė per Sovietų Sąjungos ir Suomijos žiemos karą, o kapinėse aptikome palaidotų vienuolikos mūsų protėvių kapus.

Šiuo metu gyvų Sezemanų Suomijoje nebeliko, nebeliko jų ir Maskvoje, kur gyveno mano brolis Aleksejus su savo sūnumi Nikolajumi. Abu jie irgi nebegyvi. O Aleksejaus trys dukros – Marina, Darija ir Natalija – ištekėjo ir pakeitė savo mergautines pavardes Sezeman į vyrų pavardes. Žinau tik, kad liko Sezemanų atšaka Švedijoje, kur gyvena persikėlusi iš Suomijos viena Sezemanų šeima. Kita atšaka yra Lietuvoje – tai Vilniuje gyvenančios mano ir mano sūnų Vasilijaus bei Fiodoro šeimos. Su žmona Julija sulaukėme keturių anūkų: tai Aleksejus (27 m.), Aleksandras (18 m.), Nikita (16 m.) ir Emilija (20 m.). Ir nors visi anūkai dar nevedę, tačiau Sezemanų Lietuvoje potencialiai gali padaugėti.

KAI KURIE VILHELMO SEZEMANO JAUNYSTĖS ASPEKTAI

Mano tėvas Vilhelmas (Vosyliumi jis tapo vėliau) gimė 1884 metais gydytojo Emilio Sezemano ir Marijos Baeckmann šeimoje ir buvo jauniausias kūdikis. Be Vilhelmo, dar gimė Ida Marija – 1878, Johanas – 1879 ir Hermanas – 1881 metais, tačiau abu pastarieji mirė dar vaikystėje. Šeimoje kalbėta vokiškai. Motina Marija buvo rusofobė ir tiesiog dievino Ottą Bismarcką. Tėvas Emilis buvo kur kas liberališkesnis ir mokė vaikus ir rusų kalbos. Mano tėčio sesuo Ida Marija (ją vadindavo tiesiog Marija) ištekėjo už geležinkelio inžinieriaus Osvaldo Parlango ir pagimdė keturis sūnus: Henri, Ralfą, Oskarą bei Hermaną. Apie poetą ir rašytoją Henri buvo daug rašoma Lietuvos spaudoje (Kaune ant buvusio Švedijos konsulato namo, kur dirbo Henris, pakabinta jam skirta memorialinė lenta), o Oskaras ir Ralfas taip pat pasižymėjo literatūroje kaip Suomijos ir Švedijos rašytojai. Visi trys nebegyvi, o jaunesnysis brolis – profesorius Hermanas Parlandas šiemet atšventė savo šimtąjį gimtadienį. Be Henrio, kuris mirė būdamas tik dvidešimt vienerių, su kitais savo pusbroliais man teko pabendrauti – visi puikiai šnekėjo rusiškai. Jie labai gerbė mano tėvą Vilhelmą ir vadino jį dėde Tučiu (vokiškai – Onkel Tutti). Šis vardas, matyt, buvo susietas su tėvo „itališka“ išvaizda: jo garbanoti plaukai buvo tamsūs, o akys – rudos. Prie keturių brolių kompanijos prisidėdavo ir panašaus amžiaus Georgas Sezemanas – minėto genealogijos medžio sudarytojas. Per visą savo gyvenimą tėtis su jais palaikė glaudų ryšį, o paskutinį kartą visi pasimatė Peterburge (tuomet – Leningrade) 1962 metais, nedaug likus iki tėvo mirties.

Dauguma tuomet Vyborge gyvenančio jaunimo vykdavo mokytis į Peterburgą. Nors šeimos kalba buvo vokiečių, tėvas taip pat gerai mokėjo rusų ir švedų kalbas. Tad Vilhelmas be jokių kliūčių buvo priimtas į Peterburgo vokiečių Jekaterinos

Nikolaj Hartmann. 1948. Šeimos archyvas

gimnaziją ir baigė ją 1902-aisiais. Ten jis atrado tikrąjį bičiulį – Nikolajų Hartmaną (1882–1950), su kuriuo bendravo ilgą laiką iki pastarojo mirties. Vilhelmo tėvas Emilis norėjo, kad sūnus gyvenime eitų jo pėdomis, t. y. įgytų gydytojo specialybę. Taip Vilhelmas ir pasielgė – įstojo į Peterburgo universiteto Medicinos fakultetą, tačiau baigęs pirmąjį kursą apsigalvojo – perėjo į Istorijos ir filologijos fakultetą ir įgijo filosofo ir filologo kvalifikacijas. Tokį jaunojo Sezemano apsisprendimą lėmė jo draugo Hartmano įtaka – tai Nikolajus išmokė Vilhelmą visam gyvenimui pamilti filosofiją. Filosofijos problemos abiem buvo tokios įdomios ir aktualios, kad jie diskutuodavo nuo vakaro iki pat ryto lydėdami vienas kitą į namus.

Vėliau, per 1937-ųjų vasaros atostogas, vykdamas iš Kauno į Paryžių pas pirmosios santuokos vaikus, tėvas užsukdavo pakeliui į Berlyną pas Hartmaną ir rašė mano motinai, kad Nikolajus labai keistas žmogus: keliasi ne anksčiau 12 valandos, pusryčiauja apie pirmą dienos, pietauja apie septintą, po to dirba iki trečios, ketvirtos valandos nakties. Tad dviejų filosofų disputas vykdavo naktimis, ir neišsimiegojusiam tėvui sunku buvo priprasti prie tokio režimo. Įdomu dar priminti, kad jų gyvenime buvo daug bendro: abu vedė žmonas ruses,

Sezemanai Tikkala vasarnamyje prie Vyborgo. Šeimos archyvas

Profesoriaus Vosyiliaus Sezemano gimnastika Kauno Panemunės paplūdimyje. 1939. Šeimos archyvas

abu išsiskyrė, vedė antrą kartą vokiškos kilmės moteris (mano motina Vilma buvo pusiau vokiečių, pusiau latvė), abu išėjo kariauti savanoriais per Pirmąjį pasaulinį karą, tačiau atsidūrė skirtingose barikadų pusėse. Tėvas, kaip sanitarų karininkas, kariavo Rusijos pusėje, o Nikolajus kariavo už vokiečius. Tad geriausi draugai potencialiai galėjo vienas kitą tiesiog nužudyti. Galima pabrėžti tėvo tikrąją meilę Rusijai, jos kultūrai, literatūrai ir menui. Tačiau jis naiviai manė, kad bolševikai teigiamai išspręs visas problemas ir sukurs Rusijoje rojų. Po Spalio perversmo jis kvietė Suomijoje gyvenančius sūnėnus vykti į Rusiją, kur jų laukianti įdomi bei perspektyvi ateitis, tačiau giminės pasielgė skeptiškai ir liko „nykti“ Suomijoje. Kaip tik tuo metu tėvas pakeitė nepatikusį jam Vilhelmo vardą

Palangoje. Aš tupiu ant tėvo rankos, šalia guli sesuo Natalija. 1948. Šeimos archyvas

į Vasilijų, kuris vėliau, dirbant jam jau Lietuvoje, skambėjo kaip Vosylius. Taigi, skirtingai nei jo pirmosios santuokos žmona Nina Nasonova, pabėgusi nuo bolševikų per Suomiją į Prancūziją, tėvas priėmė Spalio revoliuciją ir liko dirbti Rusijoje, eidamas Viatkos, o po to Saratovo universitetuose docento pareigas. Tačiau jis vis dar buvo Suomijos pilietis, turėjo šios šalies pasą ir galėjo vykti pas gimines. Prieš penkerius metus Vilniuje svečiavosi Saratovo Černyševskio universiteto Filosofijos fakulteto dekanas Vladimiras Belovas, atvykęs susipažinti su Vosyiliaus Sezemano archyvine medžiaga, saugojama Vilniaus universitete. Man teko su juo pabendrauti. Aišku, pasiteiravau, ar išliko kokie nors įdomūs popieriai ar dokumentai, liečiantieji mano tėvo darbą Saratove. Vladimiras teigė nieko įdomaus neaptikęs, radęs tik kai kuriuos algos išmokėjimo lapus su tėvo parašu.

TRUMPAS LAIMINGASIS IR ILGAS LIŪDNASIS MANO VAIKYSTĖS LAIKOTARPIAI

Prisimenu kai kuriuos savo ankstyvos vaikystės bendravimo su tėčiu epizodus. Gyvenome universiteto žinybiniame name Didžiojoje gatvėje, ten, kur dabar yra Vilniaus paveikslų galerija. Ryte prieš pusryčius tėvas mankštindavosi apie 30–40 minučių. Mankštindavosi laiptinės aikštelėje prie įėjimo į palėpę. Ten pat atlikdavo įvairius pratimus su dideliu medicinos kamuoliu, kilnodavo, lyg žaisdamas, viena ar kita ranka 7 kg rutulį, po to grįždavo į kambarį, kur durų angoje buvo įtvirtinti žiedai, ant jų kelis kartus prisitraukdavo viena ranka, darydavo kampą ir pan. Aš su pasididžiavimu ir įdomumu stebėjau puikiai ištrenuotą sportinį tėčio kūną, tai, kaip profesionaliai jis padarydavo tiltelį, stovėdavo ant rankų, atlikdavo kitus pratimus. Gimnastika buvo jo gyvenimo atributas, ir būdamas net 78 metų, nebedaug likus iki mirties, jis pratindavosi su rutuliu. Kai jo sveikata sušlubavo, mama atėmė ir paslėpė rutulį, tada tėvas pasinaudojo panašaus svorio akmeniu, kuriuo raugintus kopūstus prislėgdavom, bet mama ir šį atėmė. Ir vėl tėtis surado išeitį: kilnojo kibirą su anglimis, kuriomis jis kūrendavo krosnis. Be to, jis puikiai plaukdavo, galėjo nejudėdamas gulėti vandenyje ant nugaros neribotą laiką. Baigdamas pusryčiauti tėvas išgerdavo pusę stiklinės su sidabrinu laikikliu baltos kavos, o kitą pusę nešdavosi į kabinetą, kur atšalusią kavą neskubiai išgurkšnodavo iki galo. Beveik kiekvieną rytą užbėgdavau į kabinetą pas tėtį ir ragaudavau patikusią man kavutę. Kavą tėvas ruošė pats, sumaldavo pupelės rankine kavamale, užplikindavo kavinuke, ant kurio užmaudavo šiltą medžiaginį gaubtą. Mėgdavau lankytis tėčio kabinete, ten ant jo darbo stalo būdavo įdomių daiktų, iš kurių man labiausiai patiko tikrasis metalinis stulgis. Kartą, žaisdamas su juo, prakirtau sau lūpą, ir teko su stulgiu atsisveikinti, – mama bemat į tai sureagavo. Vasarą atostogavome Palangoje, universiteto viloje, ir Kauno Panemunėje pas močiutę Martą. Atsimenu, kaip, būnant mums Palangos paplūdimyje, mama nuėjo nusimaudyti, palikdama mane, trejų metų vaiką, tėvo priežiūrai. Tėvas visą dėmesį buvo sutelkęs savo filosofiniam darbui (regis, rašė straipsni) ir, aišku, pražiopsojo mane. O aš, pajutęs laisvę, nuėjau apžiūrėti paplūdimio ir, nekeista, paklydau. Tik po keturių valandų du nepažįstami vyrai parvedė mane į namus, kur laukė mūsų ne-

rimaujantys tėvai. Vėliau išgirdau, kad motina labai barė tėvą už žioplumą. Poilsiaudami Kaune maudydavomės Nemune, vaikščiodavome po mišką, grybaudavome, o sykių pagavau varlytę, ir tėvas leido man ją pabučiuoti. Ir nors mama kai kada tėvą „auklėdavo“, jis beprotiškai ją mylėjo. Atsimenu, kaip kartą abu su tėčiu grįžome iš miesto į namus. Namu vartuose stovėjo užstojęs mums kelią sunkvežimis. Ilgai negalvodamas, tėtis nusprendė nestandartiškai: perlips kliūtį išilgai – nuo sunkvežimio priekio iki jo galo. Belipdamas smarkiai susižeidė kelį. Aš jį paklausiau: „Tėveli, kodėl neverki, juk skauda tau, žiūrėk, varva kraujas“. Jis atsakė: „Neverkiu, nes labai myliu tavo mamytę“. Tai buvo laimingos ir nepamiršamos mano vaikystės dienos. O po to...

Po to atėjo sielvartas – tėvą areštavo. Kaip žinia, prieš tai jį atleido iš universiteto – todėl, kad nebeauklėjo jaunimo marksistine-leninine dvasia, o savo dalykus studentams dėstė remdamasis vien buržuazinių filosofų koncepcija. Reikalavimų būta iki absurdo. Pasirodo, net tokią neutralią discipliną kaip logika, pagal H. Gabrielianą, reikėjo dalyti į dvi dalis: proletariato logiką ir buržuazijos logiką. O kurį laiką prieš tai tėvas skaitė logikos kursą aukštojoje partinėje mokykloje, ir jam už puikų dalyko dėstymą buvo įteiktas Lietuvos komunistų partijos Centro Komiteto garbės raštas. Tėvas nesėdėjo sudėjęs rankas ir nuvyko ieškoti teisybės Maskvon. Ten pagrindinių akademikų ir profesorių sukviesta taryba susipažino su Sezemano mokslinėmis pažiūromis, apsvarstė jo pranešimą ir pasiūlė jam nuvykti į Minsko universitetą, kur nuo naujųjų mokslo metų turėtų būti laisva logikos profesoriaus vieta. Tėvas nedelsdamas nuvažiavo į Minską, susitiko su rektoriumi ir viską suderino. Artėjo laikas vykti į naują darbo vietą, iš anksto buvo pasirūpinta bilietais iki Minsko. Tačiau Vilniuje „vietiniai marksistai“ nesnaudė: prieš pat kelionę atėjo du NKVD darbuotojai ir atliko savo juodą darbą. Tai atsitiko vasarą, kai buvau Panemunėje pas močiutę. Man ėjo penktieji, ne viską galėjau suvokti, bet supratau tik, jog dabar tėvą pamatysiu negreitai ir mums bus sunku. Daug pažįstamų tada nuo mūsų nusigrėžė. Bet liko ir ištikimų draugų: Vengrių, Karsavinų bei Lechemų šeimos, tėvo mokinė Kristina Rinkevičiūtė. Šie žmonės moraliai mus palaikė ir kaip įmąnydami padėdavo. Apie metus dar išbuvau Vilniuje, o mane kurį laiką prižiūrėjo Levo Karsavino žmona Lidija Nikolajevna. Tačiau po to, kai mus išmetė iš universiteto žinybinio buto, sesuo Natalija pagal paskirtį išvyko dirbti į Trakus, o mama beviltiškai ieškojo darbo Vilniuje, buvo nutarta mane apgyvendinti pas močiutę Kaune. Močiutė liepė niekam nesakyti, kas atsitiko. „Jei kas tave paklaus apie tėvą, sakyk, kad jis mirė“, – pamokė. Ir aš per ašaras taip ir dariau. Apskritai močiutė Marta – gryna latvė – buvo nuostabiai geros širdies žmogus, daug jėgų atidavusi mano auklėjimui ir mokymuisi. Gyvenome skurdžiai: močiutė nebegaudavo jokios pensijos. Jos vyras – mano senelis Bruno fon Dobertas – dirbo pašto viršininku, mirė 1941 metais. Kaip buvo paaiškinta, pensijos neskyrė, nes senelis dirbo buržuazinės Lietuvos struktūroje, o močiutė neturėjo reikiamo metų stažo. Gyvenome už pinigus, kuriuos močiutė gaudavo už kambario nuomą. Kiek galėjau padėdavau jai: kai reikėjo nubėgti į parduotuvę, atnešti iš šulinio kibirą vandens arba glėbį malkų iš malkinės. Tačiau buvo labai neramu: masiškai buvo

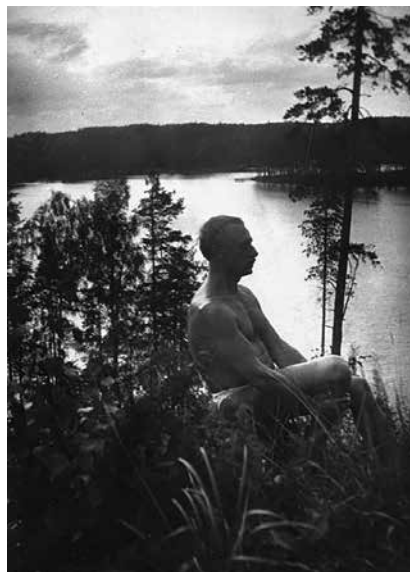

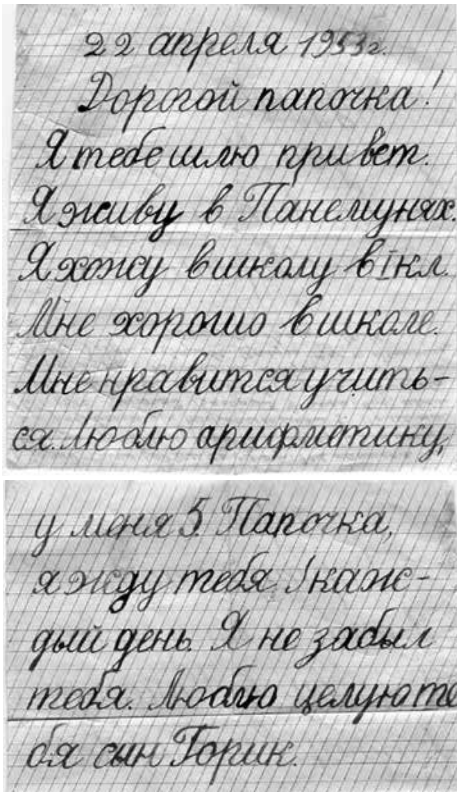
Profesorius Vosylius Sezemanas su Vilniaus universiteto studentais. 1949. Šeimos archyvas

vežami žmonės, ir močiutė labai jaudinosi dėl manęs. Išveždavo naktimis, kai žmonės būdavo tam nepasiruošę. Kai jiems sakydavo pasiimti, kas būtinausia, pasimetę žmonės čiupdavo tiesiog kas pasitaikė po ranka, pavyzdžiui, stovintį ant palangės gėlių vazonėlį ar kokį kitą nebūtiną daiktą. Kartą penktą ryto išgirdome beldimą į duris: „Viskas“, – pagalvojo močiutė ir nuėjo išsigandusi prie durų. „Ar nereikia jums supjauti malkų?“ – paklausė už durų stovintis utėlėtas valkata. Močiutė taip apsidžiaugė, kad išbučiavo nieko nesuprantantį vyriškį. „Beprotė, tikra beprotė“, – kartojo šis ir nuėjo šalin.

Visą laiką galvojau apie tėvą, rašiau jam trumpus laiškelius, kuriuos jis kruopščiai saugojo ir vėliau parsivežė iš lagerio. Tėvas rašė motinai, kad močiutė būtinai skaitytų man knygas apie riterius, kad prigytų manyje riteriški bruožai – vyriškumas ir kilnumas. Močiutė perskaitė man „Don Kichotą“, tačiau iš knygos mažai ką pasisėmiau. Panemunėje ir baigiau pradžios rusų mokyklą, man ėjo vienuoliktieji, ir pasiilgusi mama parsivežė mane į Vilnių tęsti mano mokslų. Atminimui močiutė sukūrė ir įteikė man surašytus keturių puslapių elgesio pamokslus su įklijuota savo nuotrauka. Aš juos labai

Vosylius Sezemanas prie Salako ežero. 1940. Šeimos archyvas

Mano laiškas tėvui į lagerį. Šeimos archyvas

branginu, kartkartėmis perskaitau ir dabar. Maskvoje gyvenantis brolis Aleksejus dėjo daug pastangų, kad tėvas greičiau sugrįžtų. Rašė net pačiam Stalinui – viskas beviltiškai žlugdavo. Tačiau mirus Stalinui sugebėjo gauti leidimą aplankyti tėvą. 1955 metais lėktuvu nuskrido iki Irkutsko, o po to visokiomis transporto priemonėmis jam pavyko pasiekti lagerį. Tėvą aptiko skaldant malkas. Abu apsidžiaugė, apsikabino. „Einam, tėti, pasišnekėsime, aptarsim aktualius klausimus, užvalgysim“, – pasiūlė Aleksejus. „Ką tu, ką tu... juk negaliu palikti savo darbo vietos, kepykla nebegalės kalinių aprūpinti duona“, – atkirto tėvas. Ir tik kada Aleksejus paaiškino, jog viskas yra suderinta ir jį ateis pakeisti kitas lagerio kalinys, tėtis pakluso. Supratome, kad Sibiro ledai pajudėjo.

Vilniuje mokiausi rusų 6-ojoje vidurinėje mokykloje. O po metų, kai baigiau penktą klasę, atėjo džiugi žinia – tėvą paleidžia! Tai įvyko 1956-ųjų liepą.

Aš su tėvu. 1958. Šeimos archyvas

IR VĖL KARTU

Pasitikti tėvo nuvykome dviese su mama Maskvon, kur prie mūsų prisijungė Aleksejus, jo brolis Dmitrijus (pirmosios tėvo žmonos Ninos sūnus) ir kiti giminės. Politinius kalinius į Maskvos Kursko geležinkelio stoties peroną atgabeno specialus ešelonas, ant kurio vagonų nebuvo jokių lentelių su miestų pavadinimais. Prasidėjo žmonių išlaipinimas, visi nekantriai laukė. Ir štai pasirodė jis su lagaminu rankoje. Pribėgau, apkabinau, o kai susėdome į mažutėlį Aleksejaus „Moskvičių“, pastebėjau tėvo ištinusius, raudonus nuo mašalų vokus ir pravirkau. Namuose Aleksejus išmaudė mus su tėvu vienoje vonioje. Visų buvo pakili, nepaprasta nuotaika, iki vėlyvos nakties bendravome, o aš buvau be galo laimingas – tėvelis vėl su manimi! Po to dar savaitę išbuvoame pamaskvėję Dmitrijaus vasarnamyje ir pagaliau išvykome į Vilnių. Tėvas iš lagerio parsivežė visus mūsų rašytus laiškus bei savo vieno kalinio nutapytą portretą. Šio tapytojo vardo niekas neprisiminė, tad taip ir liko mums nežinomu dailininku. Vilniuje dar dvejus metus laukėme tėčio reabilitacijos ir buto. Gyvenome sunkiomis sąlygomis, be jokių patogumų ankštame kambaryuke – virtuvėje. Savaitgaliais, kai parvažiuodavo iš Trakų Natalija, nakčiai kėdes kabindavome ant sienos, kitaip būtų buvę neįmanoma ištiesti tarp mūsų lovų jos „raskladuškes“. Su tėčiu ruošėme malkas žiemai, o aš dar parnešdavau vandens iš kolonėlės. Kas savaitę vaikščiodavome į netoliese esančią pirtį, vasarą dar eidavome pasimaudyti į taip pat šalia iškastus tvenkinius.

Reikalai pajudėjo 1958 metais, kai iš Rygos karinės apskrities tribunolo atsiuntė pažymą dėl tėvo reabilitacijos. Ir jokie atsiprašymo! Mums paskyrė du kambarius (vienas buvo pereinamasis), o tėvą grąžino į darbą Vilniaus universitete, bet tik logiką dėstyti (prieš suėmimą jis dėstė dar filosofiją bei estetiką). Dėl tėvo priėmimo tuometinis universiteto rektorius Juozas Bulavas turėjo pasiaiškinti atitinkamuose organuose.

Tėvas po truputį užsiėmė mano auklėjimu: pradėjo mokytį vokiečių kalbos (mokykloje mokiausi anglų). Skaitydavau vokiškus tekstus, o po to tėtis užrašydavo sąsiuvinyje apie 40–50 naujų žodžių, ir aš turėdavau juos išmokyti tą pačią dieną. Su šia užduotimi greitai susitvarkydavau, tačiau turėjau trumpą atmintį: jau kitą dieną apie trečdalis žodžių iš mano galvos būdavo išgaravę.

Tėvas labai mėgdavo klausytis klasikinės muzikos – užsimerkęs, kartais užtraukdamas pypkę. Muzika padėdavo jam susikaupti ir mąstyti. Dar prieš areštą jis išmokino mane nesuklystant atpažinti iš skambančios muzikos jos kompozitorių ir labai norėjo mane išmokyti groti violončele, deja, įgyvendinti šią idėją jam nepasisėkė. Prieš miegą tėvas skaitydavo motinai kokią nors prancūzų knygą arba rusų poezijos klasikų (Annos Achmatovos, Aleksandro Bloko, Fiodoro Tiutčevo, Nikolajaus Gumiliovo) eilėraščius. Mąstydamas bei gilindamasis į filosofijos problemas, jis būdavo išsiblaškęs, todėl dažnai pamiršdavo savo daiktus: lazda, piniginę, portfelių ir kt. Kartą grįžo iš svečių apsikeitęs portfeliumi su kitu profesoriumi, kitą sykį išėjo iš siuvėjo su po pirmo matavimo neužbaigtu kostiumu, ir siuvėjas jį pasivijo jau einantį gatvėje.

Kelias vasaras kartu atostogavome Palangoje. Čia su juo varinėdavome kamuolį, žaisdavome šachmatais. Tėvas ilgai

apmąstydamas ėjimus, o man tiesiog neužtekdavo kantrybės tokiam lėtam žaidimui. Aišku, tėtis žaidė gerokai stipriau ir dažniausiai laimėdavo, bet retkarčiais sužaisdavome lygiosiomis, o laimėti prieš jį sugebėjau tik vieną kartą. Pasirodo, lageryje tėvas žaidė šachmatais su iš duonos minkštimo padarytomis figūromis ir gerai perprato šį žaidimą.

Mėginau paklausinti jį apie kalininį lageryje, tačiau šia tema jis kalbėdavo nenoriai. Pasakė tik, jog du kartus sėdėjo karceryje: sykį už tai, kad užsisvajojęs nepagerbė viršininko, kitą – kad pavėlavo į rikiuotę (tėvą kankino vidurių užkietėjimas, ir jis užtruko tualete). Lageryje tėvas susidraugavo su stačiatikių dvasininkais Vladimiru Nazarovu bei Daniilu (Nikolajumi) Juzviuku. Pastarasis gimė Lietuvoje 1882 metais, baigė Vilniaus dvasinę seminariją ir iki 1913-ųjų dėstė Vilniaus dvasinėje mokykloje, 1944-aisiais laikinai vadovavo Vilniaus ir Lietuvos stačiatikių vyskupijai. Lageryje visi juos vadindavo „trijule“. O su Nazarovu, neturėjusiu po lagerio jokių pragyvenimo šaltinių, tėvas susirašinėjo iki pat savo mirties, kas mėnesį įdėdamas jam į voką dešimt rublių. Po to, kai tėvas mirė, jam rašė mama, tegalėdama aukoti perpus mažesnę sumą. Būtent Nazarovas tada ir atskleidė mums keletą su tėvo buvimu lageryje susijusių įvykių. Vienas jų – tai netoli lagerio kilęs didžiulis sparčiai plintantis gaisras, žaibiškai apsupęs visą lagerio teritoriją. Žmonės buvo apimti panikos, visi laukė savo galo. Tada dvasininkai pasimeldė ir paprašė Dievą pagalbos. Malda padėjo: staiga užėjo liūtis ir užgesino gaisrą.

Tėvas labai norėjo pasimatyti su giminėmis Suomijoje, kreipėsi į atitinkamas tarnybas, bet prašymas buvo atmestas. Vis dėlto jie pasimatė Leningrade (dabar – Sankt Peterburgas) 1962-ųjų vasarą, o po aštuonių mėnesių tėtis mirė.

V. SEZEMANO, EUROPOS MOKSLININKO, AUTORITETAS

Sovietmečiu Sezemanui publikuoti savo kūrinius buvo gan sunku. Visos pagrindinės jo publikacijos buvo išspausdintos dar prieš karą, kai jis dirbo Vokietijoje ir Kauno universitete. Po karo, norint „prastumti“ net paprastą straipsnį, būtinai reikėjo remtis marksizmo-leninizmo klasikais – cituoti Leniną, Staliną, Marksą, Engelsą, ir kuo daugiau – tuo geriau. Daug parengtų rankraščių dingo per kratą 1950-aisiais, o jo stambiausias kūrinys „Estetika“ prapuolė nežinia kur. Apimtas tokios neviltingas, tėvas padovanojo Natalijai savo nuotrauką su užrašu „nuo filosofo, kuris taip ir neišmokė išminties“. Tačiau taip nemanė jo kolegos, visų pirma Kristina Rinkevičiūtė ir Albinas Lozuraitis, kurie suprato atrasto „Estetikos“ rankraščio svarbą ir padėjo šiam kūriniumi išvysti pasaulį 1970 metais. Dar vienas veikalas buvo publikuotas sovietmečiu („Gnoseologija“ – 1987). Visi kiti Vosylius Sezemano kūriniai išėjo jau per Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo laikotarpį. Ypač svarbų darbą atliko Leonidas Donskis ir Mykolas Drunga – jie išvertė „Estetiką“ į anglų kalbą ir publikavo ją Amsterdame „Rodopi“ leidykloje 2007-aisiais, o 2010-aisiais jų pastangomis ten pat buvo išleisti rinkiniai Vosylius Sezemano straipsniai („Selected papers“). Kiek anksčiau (2006) vokiečių filosofas Thorstenas Botz-Bornsteinas išleido savo knygą apie Sezemaną bei jo logikos ir filosofijos koncepciją („Vasily Sesemann – experience, formalism and the question of being“). Visos šios publikacijos anglų kalba padėjo pakelti

Aš ant riedulio su protėvio autografu Suomijos įlankoje. 1990. Šeimos archyvas

tėvo mokslinį prestižą ne tik Lietuvoje, bet ir išgarsinti jį kaip mokslininką visoje Europoje.

Tėvo kūryba susidomėta Rusijoje – tai Karaliaučiaus Immanuelio Kanto universiteto doc. Vladas Povilaitis ir Saratovo universiteto prof. Vladimiras Belovas, Suomijoje – Helsinkio universiteto prof. Olli Loukala, Lenkijoje – Jogailos universiteto doktorantė Barbara Czardybon ir kt. Ypač giliai tėvo kūrinius nagrinėjo Vladimiras Belovas, daug rašęs apie jo kūrybą ir kai kuriuos straipsnius išvertęs iš vokiečių kalbos į rusų, išleidęs juos rusiškuose filosofijos žurnaluose „Логос“, „Кантовский сборник“, Saratovo universiteto leidiniuose ir kt. Po pasimatymo Vilniuje 2009 metais palaikome su juo draugiškus santykius ir dabar.

Lietuvoje Vosylius Sezemanas, išskyrus Stalino valdymo laikotarpį, visada buvo ir toliau tebėra gerbiamas. 1984 metais Vilniaus universitete buvo iškilmingai paminėtas jo, čia dirbusio profesoriaus, gimimo šimtmetis, o 2005-aisiais VDU ir 2006-aisiais Helsinkio universitete buvo surengtos konferencijos, skirtos Sezemano kūrybai ir prisiminimams. Vilniuje jo vardu pavadinta gatvė, Kaune – viena iš VDU auditorijų bei atidengta atminimo lenta ant namo V. Mykolaičio-Putino (Vaižganto) gatvėje, kur 1923–1939 metais gyveno profesorius. Puikią monografiją apie Vosylius Sezemano filosofiją ir jo mąstymo ypatumus 2015-aisiais parašė VDU profesorius Dalius Jonkus. Dalyvavome kartu su Natalija šios knygos pristatyme, įdomiai ir turiningai pabendraavome su autoriumi.

Savo prisiminimus norėčiau užbaigti per atminimo lentos atidengimą Kaune ištais profesoriaus Broniaus Genzelio žodžiais: „Vosylius Sezemanas yra klasikinės filosofijos atstovas, aukštos erudicijos ir moralės žmogus. Nors už savo veikalus ir pažiūras kalėjo, tačiau vis dėlto atėjo laikas, kai jo darbai yra įvertinti, išvysta pasaulio šviesą. Kitaip ir negali būti, nes Vosylius Sezemanas – pasaulinio lygio filosofas“. O mano atmintyje tėvas liko ir lieka idealu, tikru XX amžiaus riteriu.

Georgijus SEZEMANAS